

Amelandse walvisvaarders en een Boano vliegenvanger

Arie Frans de Jong [collectie-adviseur, Natuurhistorisch Museum Rotterdam; ariefrans60@gmail.com]

Met het verschijnen van *Straatgras* 30, nummer 1, in juli 2018 werd een mijlpaal bereikt. Ons museummagazine ging de dertigste jaargang in. Voordeel van deze lange publicatiereeks is het ontstaan van een heuse geschiedschrijving van het wel en wee van het museum, over tentoonstellingen, aanwinsten en onderzoek. Graag uw aandacht voor deel vijf van de rubriek 'Dertig jaar geleden', deze keer samengesteld door Arie Frans de Jong, die eerst als bestuurslid en later als collectiebeheerder al vele tientallen jaren bij het museum betrokken is.

Nummer 1 & 2 van de derde jaargang (1991) van *Straatgras* stonden weer vol met wetenswaardigheden over museumaanwinsten en tentoonstellingen. Zo schreef Jelle Reumer over een uitgestorven amfibie, de *Sclerocephalus*, dat 250 miljoen jaar geleden rondstapte in Rheinland-Pfalz en prachtig gefossiliseerd in 1991 in het museum werd tentoongesteld. Erwin Kompanje en Ditty van Duijn brachten de overblijfselen van de walvisvaart op Ameland over het voetlicht en Kees Moeliker ging samen met Kees Heij op zoek naar een uitgestorven gewaande vogel. Hij gaf in *Straatgras* 3-2 een voorproefje van hun belevenissen.

Ameland en de walvisvaart

Wie aan de walvisvaart terugdenkt, denkt waarschijnlijk als eerste aan de reizen van het fabrieksschip de Willem Barendsz naar Antarctica, maar dat was in de vijftiger en zestiger jaren van de vorige eeuw. Eeuwen daarvoor gingen men echter ook al op jacht, voornamelijk in noordelijke wateren. Bij die jacht waren vele Amelanders betrokken. In die tijd deden ze dat met houten schepen en handharpoenen. Kompanje en Van Duijn volgden het voetspoor van Dr. A.B. van Deinse naar Ameland en zagen daar erfscheidingen van zogenaamde kakebienen. Dit zijn in stukken gezaagde onderkaken van de Groenlandse walvis (*Balaena mysticetus*). Ze bezochten commandeurswoningen en kerkhoven en verbaasden zich erover hoe zeer de walvisvaart een stempel heeft gedrukt op Ameland.

Van Deinse

Dr. A.B. van Deinse is een verhaal apart. Deze Rotterdamse bioloog heeft zich heel zijn leven bezig gehouden met walvisonderzoek. Hij hield alle

strandingen van walvisachtigen op de Nederlandse kust bij en verzamelde de meest uiteenlopende walvismemorabilia. Zijn collectie is na zijn overlijden naar ons museum gegaan en is daar nog steeds te bewonderen in het Kabinet van dr. A.B. van Deinse. Daar liggen, tussen vele andere aan walvissen gerelateerde voorwerpen, enkele kakebienen en een van het schouderblad van een walvis gemaakte stoeptegels, die Van Deinse in 1916 van Ameland meebracht.

▲ Het Kabinet van A.B. van Deinse. (Aad Hoogendoorn)

Een bijna vergeten vliegenvanger

In 1918 verzamelde een geologische expeditie een vogel op het eiland Boano (een klein eiland in de Molukken). Het dier werd geprepareerd en kwam via het Zoölogisch Museum Bogor in het RMNH te Leiden terecht. Er werd nooit een tweede exemplaar gezien. Pas in 1939 stelde dr. A.C.V. van Bemmelen vast dat dit een uniek exemplaar betrof en hij beschreef de vogel als nieuwe soort voor de wetenschap: *Monarcha boanensis*, de Boano vliegenvanger.

Dit was de stand van zaken totdat Kees Moeliker eind 1990 afreisde naar Ambon om van daaruit samen met de daar toen woonachtige dr. C.J. (Kees) Heij op zoek te gaan naar de mythische vliegenvanger. Een expeditie in een boomstamkano naar een eiland waar

▲ De herontdekte Boano vliegenvanger (een jong vrouwtje) in de hand van Kees Heij. (Kees Moeliker)

sinds de Tweede Wereldoorlog geen Europeaan zich heeft gewaagd, gaat niet altijd over rozen. Een kort citaat uit het veldverslag van Kees Moeliker wil ik u niet onthouden:

"Na 80 minuten hebben we de oversteek van zo'n 20 km gemaakt. Op een hagelwit strandje stappen we - verse menselijke uitwerpselen ontwijkend - aan land. Saadu en Arham volgen met de rugzakken. Pas als ik goed rondkijk, zie ik dat we ons midden tussen de grafzerken bevinden. Welkom geheten door stront en overledenen!"

Kort en goed: ze herontdekten de vogel uiteindelijk. Hoe dat precies in zijn werk ging, leest u in het officiële verslag van de expeditie dat in nummer 2 van het wetenschappelijk tijdschrift van het museum, *Deinsea*, in 1995 is verschenen. Ook dit verhaal is gedigitaliseerd te downloaden van de museumwebsite. ◀

Van Dr. Van Bemmelen (1908-1990) treft u in *Straatgras* nummer 3-1 een door Jan Nieuwenhuis geschreven in memoriam aan. Dr. van Bemmelen was een vooraanstaand bioloog in Rotterdam en was nauw betrokken bij het Natuurhistorisch Museum Rotterdam en de Rotterdamse Diergarde.